

21.4.2020

EOAK/23/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

Poliisin antama virka-apu tuomioistuimille

1 ASIA

Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja otti 5.1.2017 omasta aloitteestaan selvitettäväksi kysymyksen siitä, onko säädösperusta menettelystä oikeuteen tuotavaksi määrättyjen henkilöiden osalta asianmukainen – mukaan lukien se, miten menettely etsintäkuulutuksista noutasioissa on järjestetty.

Laillisuusvalvonnassa oli noussut esille kysymys siitä, oliko poliisin suorittamilla noudoilla tuomioistuihin riittävä säädösperusta. Erityisesti poliisi oli pitänyt tilannetta ongelmallisena. Oli esitetty, että noudoissa oli kysymys tuomioistuimille annettavasta virka-avusta, mutta samalla kyseenalaistettu, oliko olemassa poliisilain (872/2011) 9 luvun 1 §:ssä edellytettyä säännöstä, jonka perusteella poliisilla on velvollisuus antaa tuomioistuimille tällaista virka-apua.

2 SELVITYS

Oikeusasiamiehen kansliaan on hankittu lausunnot oikeusministeriöltä ja sisäministeriöltä.

Oikeusministeriö on 29.3.2017 antamassaan lausunnossa katsonut, että tuomioistuimen antaman noutomääräyksen täytäntöönpano kuuluu ilman säädösperustaan liittyviä ongelmia poliisille. Poliisin toimivalta tuomioistuimeen tuotavaksi määrätyn henkilön kiinniottamiseen perustuu tuomioistuimen oikeudenkäymiskaaren (4/1734) tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) nojalla antamaan noutomääräykseen eikä poliisilain 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun virka-apupyyntöön. Etsintäkuulutettujen osalta poliisin toimivalta perustuu lisäksi poliisilain 2 luvun 3 §:n 1 momentin säännökseen etsintäkuulutetun henkilön kiinniottamisesta.

Oikeusministeriö on lausunnossaan todennut, että poliisilain 2 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön. Oikeusministeriön lausunnon mukaan etsintäkuulutus ei ole itsenäinen pakkokeino vaan keino tavoittaa henkilö, jolta laillisella perusteella on riistettävä vapaus. Oikeusministeriö on katsonut, että etsintäkuulutus ei näissä tilanteissa ole sellainen itsenäinen henkilön oikeuksien vaikuttava toimenpide, jonka perusteista tulisi säätää laissa.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan voitaisiin harkita, olisiko poliisilain säännöksiä tarvetta selventää siltä osin kuin kysymys on tuomioistuimen määräämien vapauteen kohdistuvien toimenpiteiden täytäntöönpanosta muiden henkilöiden kuin poliisilain 2 luvun 3 §:n 1 momentissa

tarkoitettujen etsintäkuulutettujen osalta. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan muilta osin tarvetta lainsäädännön täydentämiseen ei ole.

Sisäministeriö on 20.10.2017 antamassaan lausunnossa todennut seuraavaa:

”Sisäministeriön lainsäädäntösuunnitelmassa 2017-2021 (Sisäministeriön julkaisu [30/2016](#)) vuosina 2017-2020 käynnistyviin säädöshankkeisiin ja selvityksiin sisältyy muun muassa hanke *Poliisilain muutokset*, jonka yhteydessä arvioidaan poliisilain (872/2011) muutostarpeet yksittäisten kysymysten osalta tai muihin hankkeisiin yhdistämällä. Tässä yhteydessä arvioidaan myös poliisilain 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen poliisin virka-apusäännösten täsmentämisen tarvetta.”

Sisäministeriöstä 30.1.2020 saadun ilmoituksen mukaan poliisilain 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen poliisin virka-apusäännösten täsmentämisen tarvetta ei ole ministeriössä vielä arvioitu.

3 RATKAISU

3.1 Poliisin toimivaltuudet ja virka-apu

Poliisin toimivaltuuksilla tarkoitetaan oikeusjärjestyksen sallimia keinoja, joilla poliisimies voi toimia toimivaltapiiriinsä kuuluvan tehtävän toteuttamiseksi. Poliisin toimivaltuuksien käytön keskeinen periaate on, ettei kenenkään oikeuksiin puututa ilman laillista perustetta eikä silloinkaan enempää kuin on välttämätöntä yhteiskunnan ja toisten yksilöiden etujen ja oikeuksien turvaamiseksi (HE [57/1994](#) vp, s. 5 ja 17).

Poliisilaki on yleislaki, jossa säännellään poliisin toimintaa ja toimivaltuuksia. Poliisin yleisiä toimivaltuuksia koskevia lakeja ovat lisäksi esitutkintalaki ja pakkokeinolaki. Poliisilain 2 luvun säännöksissä säädetään poliisin toimivaltuuksista siten, että kussakin säännöksessä ilmaistaan poliisin olevan tietyin edellytyksin oikeutettu tiettyyn suojattuun oikeushyvään kohdistuvan toimenpiteen suorittamiseen. Myös lain muissa luvuissa on joitakin poliisin toimivaltuuksia määrittäviä valtuussäännöksiä.

Poliisin toiminnan laillisuuden arvioinnissa lähdetään siitä, että perusoikeuksiin, kuten vapautteen, puuttuminen edellyttää aina nimenomaista valtuussäännöstä. Poliisilain 1 luvun 1 §:ssä oleva poliisin tehtävien määrittely ei anna poliisille toimivaltuuksia, vaan toimivaltuudet esimerkiksi kiinniottoon määritellään nimenomaisissa valtuussäännöksissä. Poliisin tehtävien määrittelyllä voi kuitenkin olla merkitystä toimivaltasäännösten tulkinnassa esimerkiksi saman luvun 5 §:ssä säädetyn tarkoitussidonnaisuuden periaatteen kannalta.

Noutoon liittyvä henkilön kiinniotto voidaan tehdä paitsi poliisilain ja nyt tarkasteltavana olevien prosessilakien perusteella myös ainakin pakkokeinolain ([806/2011](#)), ulkomaalaislain ([301/2004](#)), mielenterveyslain ([1116/1990](#)) ja tartuntatautilain ([1227/2016](#)) soveltamiseen liittyvillä perusteilla. Kolmen viimeksi mainitun lain perusteella tapahtuvan kiinnioton katsotaan edellyttävän asianomaisten viranomaisten pyytämää virka-apua. Vapaudenriisto esimerkiksi terveydenhoidollisesti välttämättömien toimenpiteiden suorittamiseksi ei kuulu poliisin toimivaltuuksien piiriin muutoin kuin virka-aputehtävänä. Mainituissa laeissa on poliisilain 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettut säännökset siitä, että poliisi voi antaa vastuuviranomaisille virka-apua.

Oikeudenkäymiskaareissa tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa ei ole katselmuksen toimittamista koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 3 momentin säännöksen lisäksi säännöstä, joka koskisi poliisilta pyydettävää virka-apua. Mainituissa laeissa ei

myöskään muulla tavoin ilmaista, että noutomääräysten täytäntöönpano tai muu prosessuaalista syistä tapahtuva kiinniotto kuuluisi poliisin tehtäviin. Juuri tämä seikka on antanut aiheen nyt kysymyksessä olevan asian vireillepanoon.

Hallintolainkäytössä hallintotuomioistuimelle on säädetty yleisiä tuomioistujia laajempi oikeus saada poliisin virka-apua. Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 54 §:n 1 momentissa on säännös, jonka mukaan tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua oikeudenkäyntitilaisuuden järjestämiseksi ja järjestyksen turvaamiseksi oikeudenkäyntitilaisuudessa.

Selvää on, että poliisi voi omienkin toimivaltuuksiensa puitteissa turvata esimerkiksi oikeudenkäyntien häiriötöntä toimittamista istuntopaikalla toteutettavilla turvallisuusjärjestelyillä. Tällaisesta toiminnasta on säännöksiä myös turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetussa laissa (1121/1999). Mainitun lain mukaan turvatarkastuksen järjestämisestä päättää tuomioistuin neuvoteltuaan asiasta poliisin kanssa. Myös tuomioistuimen puheenjohtaja voi päättää turvatarkastuksen järjestämisestä, jos se on yksittäisen asian käsittelyn vuoksi tarpeen. Tuomioistuimen aloitteesta tapahtuvien istuntojen turvallisuuteen liittyvien järjestelyjen toteuttamista voidaan pitää tuomioistuimelle annettavana virka-apuna siltä osin kuin kysymys ei ole poliisin toimivaltuuksien piiriin kuuluvasta normaalista poliisitoiminnasta.

3.2 Noutoja ja niihin liittyviä kiinniottoja koskevat säännökset

Tuomioistuin voi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 19 §:n ja 5 luvun 28 §:n nojalla määrätä riita-asian asianosaisen tai hänen laillisen edustajansa tuotavaksi tuomioistuimeen. Rikosasioissa tuomioistuin voi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 4 §:n nojalla määrätä asianomistajan tai hänen laillisen edustajansa ja luvun 5 §:n nojalla vastaajan tuotavaksi tuomioistuimeen. Saman luvun 8 §:n nojalla vastaaja voidaan määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen myös asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa.

Noudon täytäntöönpanon varmistamiseksi tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen tai kuultava saadaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 33 §:n nojalla ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoinen kestä enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestä pidempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä. Säännös koskee sekä riita- että rikosasioita.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:n nojalla tuomioistuin voi määrätä myös todistajan noudettavaksi tuomioistuimeen. Noudettavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetyksen kestosta on todistajan osalta säädetty vastaavasti kuin 12 luvun 33 §:ssä.

Poliisin antamasta virka-avusta säädetään poliisilain 9 luvun 1 §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, *jos niin erikseen säädetään*. Poliisin on annettava virka-apua muulle viranomaiselle myös laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi, jos virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään.

Poliisilain 9 luvun 1 §:n säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 224/2010 vp, s. 155–156) mukaan säännös vastaa aikaisemman poliisilain (493/1995) 40 §:ää siten muutettuna, että toiselle viranomaiselle annettavaa virka-apua koskeva sääntely kootaan 1 momenttiin ja yksityiselle annettavaa virka-apua koskeva sääntely 2 momenttiin. Lisäksi 3 momentin säännöstä päätöksentekijästä virka-apua annettaessa muutettiin.

Uuden poliisilain esitöissä viitatuissa ja siten edelleen asiallisesti voimassa olevaksi oikeusohjeeksi tarkoitetun aikaisemman poliisilain esitöissä ([HE 57/1994](#) vp s. 22) on todettu virka-apun antamisen edellytyksistä seuraavaa:

”Ehdotettujen säännösten mukaan poliisi olisi velvollinen antamaan virka-apua muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi. Virka-apun antaminen viranomaiselle tai yksityishenkilölle muussa tapauksessa edellyttäisi, että siitä on erikseen säädetty muualla laissa.”

Yllä mainitussa aikaisemman poliisilain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (s. 41) on todettu virka-apuna suoritettavista kiinniotoista seuraavaa:

”Henkilön kiinniottaminen voi tapahtua poliisiviranomaisten keskinäisenä tai muulle viranomaiselle annettavana virka-apuna. Jollei virka-apua pyytävä viranomainen ole esittänyt pyyntöä tietyllä viranomaiselle yksittäistapauksessa, virka-apuna suoritettavan kiinniottamisen edellytyksenä olisi, että henkilön kiinni ottamiseksi on annettu voimassa oleva etsintäkuulutus.”

Oikeuskirjallisuudessa ([Helminen-Kuusimäki-Rantaeskola](#): Poliisilaki 2012, s. 445) on todettu seuraavaa:

”Lainsäädäntöön on lisätty huomattava määrä säännöksiä, joiden perusteella virka-apua tarvitseva taho pyytää virka-apua poliisilta. Tavanomainen virka-apupyyntö käräjäoikeudelta poliisille käräjäoikeuden käsittelyyn tuotavaksi määrätyn henkilön etsintäkuulutuksen toteuttamiseksi ja henkilön saattamiseksi käräjäoikeuden käsittelyyn perustuu kuitenkin maantapaan, joka sinänsä on oikeuslähteenä yhtä sitova kuin kirjoitettu lainsäädännös. Suotavaa kuitenkin olisi, että tältäkin osin virka-apusäännös kirjattaisiin oikeudenkäymiskaareen samalla tavalla kuin virka-avusta on muualla lainsäädännössä säännelty.”

Poliisilain 2 luvun 3 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön.

Oikeuskirjallisuudessa ([Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen ja Viitanen](#): Esitutkinta ja pakkokeinot 2014, s. 815) poliisilain 2 luvun 3 §:n mukaisesta henkilön kiinniottamisesta muuta viranomaistoimenpidettä varten on todettu seuraavaa:

”Sanaa *kiinniottaminen* käytetään lainsäädännössä, paitsi kuvaamaan lyhytkestoista itsenäistä pakkokeinoa, myös laillisen vapaudenriiston alkuhetkestä, jolloin poliisimies tai muu toimenpiteeseen oikeutettu virkamies ottaa henkilön valtaansa pidättämistä, vangitsemista, noutoa, rangaituslaitokseen tai muuhun laitokseen toimittamista varten taikka muusta sellaisesta syytä...

...On oikeastaan itsestään selvää, että laillinen peruste muuhun vapaudenmenetyksen käsittävään toimenpiteeseen myös oikeuttaa ottamaan asianomaisen henkilön viranomaisen huostaan. Selvyyden vuoksi tästä on otettu joitakin säännöksiä lakiin. PKL 2:1.2:ssa säädetään, että poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. POL 2:3.1:n nojalla poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön. Aikaisemmassa ETL:ssä säädettiin, että poliisimies sai ottaa kiinni noudettavaksi määrätyn henkilön, mutta tämä säännös on itsestään selvytensä jätetty pois uudesta laista. Yleisestä kotietsinnästä kiinni otettavan henkilön tavoittamiseksi säädetään PKL 8:3:ssa.

Näissä tapauksissa kuka tahansa poliisimies ja samoin eräät muut esitutkintaa ja samoin eräät muut esitutkintaa suorittavat virkamiehet saavat toimittaa kiinniottamisen, kun taustaperusteena olevan vapaudenriistopäätöksen on tehnyt esimerkiksi pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuo-

mioistuun. Tällöin kiinniottamiseen oikeuttavan määräyksen antaja vastaa vapaudenriiston edellytysten täytymisestä ja tosiasiallisen valtaantumisen suorittaja vain kiinniotetun identiteetistä eli siitä, että ottaa kiinni oikean henkilön.”

Pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n mukaan yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan, kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi haastettavan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa. Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä. Pakkokeinolaki ei sisällä muita tuomioistuinuotoa koskevia säännöksiä. Poliisilain 2 luvun 4 §:n 3 momentissa viitataan pakkokeinolain 8 luvussa säädettyyn etsintään.

Kun tuomioistuin määrää asianosaisen tai todistajan noudettavaksi myöhemmin pidettävään istuntoon, noudettavasta henkilöstä tehdään yleensä poliisilain 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettu etsintäkuulutus. Etsintäkuulutus on käytännössä valtakunnallisessa poliisiasiain tietojärjestelmässä (PATJA) oleva syöte henkilön tavoittamiseksi. Käsittääkseni ainakin tällainen Patja-syöte tarkoittaa poliisilain 2 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua ”kuulutusta”. Nimenomaisesti ei ole säädetty siitä, voiko myös muulla tavoin tuomioistuimen tekemä ’kuulutus’ täyttää etsintäkuulutuksen edellytykset tavalla, joka luo poliisille toimivallan ja toimintavelvollisuuden asiassa. Vastakohtapäätelmää siitä, että muu kuin Patja-syöte ei riittäisi, ei nähdäkseni voida riidattomasti tehdä, koska termi ”kuulutus” on itsessään tekniikkaneutraali, eikä etsintäkuulutuksen määritelmästä ole säädetty laissa ([HE 224/2010](#) vp s. 76).

Kun tuomioistuin päätty istuntopäivänä siihen, että poissaolevaa asianosaista tai todistajaa yritetään tavoittaa noudettavaksi vielä samalle istuntopäivälle, etsintäkuulutusta ei käsitykseni mukaan välttämättä aina tehdäkään Patja-syötteenä, vaan tuomioistuimesta otetaan yleensä puhelimitse yhteyttä poliisiin ja tarvittaessa toimitetaan poliisille kirjallinen noutomääräys. Tällaisessa tilanteessa kysymys siitä, onko kyse poliisilain 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta etsintäkuulutuksesta henkilöstä, voi jäädä jossain määrin avoimeksi tai epäselväksi.

3.3 Muut prosessiperusteiset vapaudenmenetykset

Poliisi joutuu suorittamaan tuomioistuinten tekemiin prosessuaalisiin ratkaisuihin liittyviä kiinniottoja myös muissa kuin noutoihin liittyvissä tilanteissa. Tehtäviin ei välttämättä liity etsintäkuulutusta. Prosessilaeissa ei myöskään ole tehtävien virka-apuluonteisuuteen liittyviä mainintoja tai ylipäättänsä kattavia mainintoja poliisin roolista tuomioistuimen käsittelyratkaisujen täytäntöönpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:ssä säädetyn edellytyksin tuomioistuin voi järjestyshäiriön sattuessa määrätä oikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevan henkilön otettavaksi välittömästi säilöön ja pidettäväksi säilössä enintään 24 tunnin ajan. Säilöön otettu henkilö on laskettava vapaaksi heti, kun hänen säilössä pitämisensä ei enää ole välttämätöntä oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi.

Edellä mainittua oikeudenkäymiskaaren säännöstä on käytännössä sovellettu esimerkiksi tilanteissa, joissa jutun vastaaja on ollut aamulla, kun juttu on huudettu sisään, humalassa ja aiheuttanut sopimattomalla puhetavallaan häiriötä eikä ole noudattanut puheenjohtajan antamia määräyksiä. Tällöin jutun käsittely keskeytetään ja välillä käsitellään muita juttulistalla olleita asioita. Päivän päätteeksi jutun käsittelyä jatketaan. Häiriötä aiheuttaneen henkilön kiinnioton ja säilytyksen hoitaa oikeuden pyynnöstä poliisi.

Asianosaisen istunnossa aiheuttama häiriö ei välttämättä ilmene muulla tavoin kuin sopimattomina puheina ja kyvyttömyytenä odottaa pääkäsittelyssä omaa puheenvuoroa. Muualla kuin istunnossa tällainen käytös ei välttämättä antaisi aihetta kiinniottoon tai muihinkaan poliisin toimenpiteisiin. Toisaalta tilanne istuntosalissa voi kuitenkin joskus olla myös poliisin normaalien toimivaltuuksien piiriin kuuluva poliisitehtävä, mikäli esimerkiksi yleinen järjestys tai turvallisuus vaarantuvat tai on syytä epäillä rikosta.

Jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta, tuomioistuin voi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 63 §:n nojalla velvoittaa hänet täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Jos todistaja kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuin tuomitsee uhkasakon maksettavaksi. Jos todistaja edelleen kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuin voi määrätä todistajan painostusvankeudella täyttämään velvollisuutensa. Todistajaa ei saa pitää painostusvankeudessa kauempaa kuin on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi eikä kauempaa kuin enintään kuusi kuukautta. Jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista.

Painostusvankeuteen määrättyyn todistajaan sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 63 §:n 4 momentin mukaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa ([841/2006](#)) säädetään ottaen huomioon vapaudenmenetyksen peruste.

Konkurssilain ([120/2004](#)) 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan pesänhoitajan on laadittava velallisen varoista ja veloista luettelo (pesäluettelo). Konkurssilain 4 luvun 5 §:ssä säädetään velallisen myötävaikutus- ja tietojenantovelvollisuudesta. Konkurssilain 4 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan velallisen on vahvistettava allekirjoituksellaan pesäluettelo oikeaksi. Säännöksen 2 momentin nojalla tuomioistuin voi pesänhoitajan vaatimuksesta määrätä, että velallisen on pesäluettelon allekirjoittamisen sijasta saavuttava tuomioistuimeen ja siellä vahvistettava valallaan tai vakuutuksellaan pesäluettelo oikeaksi. Konkurssilain 4 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on pesänhoitajan vaatimuksesta määrättävä velallinen sakon uhalla täyttämään velvollisuutensa, jos velallinen laiminlyö 5 §:ssä säädetyn myötävaikutus- tai tietojenantovelvollisuutensa niin, että pesänhoitaja ei kykene hoitamaan tehtävänsä asianmukaisesti, tai kieltäytyy vahvistamasta pesäluettelo oikeaksi. Jollei velallinen viivytyksettä täytä velvollisuuttaan, hänet on tuomittava uhkasakkoon. Jos velallinen jatkaa niskoitteluaan tuomitusta uhkasakosta huolimatta, tuomioistuin voi pesänhoitajan vaatimuksesta määrätä velallisen vankeuteen, kunnes hän täyttää velvollisuutensa. Velallinen voidaan uhkasakkoa asettamattakin tai asetettua uhkasakkoa tuomitsematta määrätä vankeuteen, jos on ilmeistä, että velallinen niskoittelee uhkasakosta huolimatta. Velallista ei saa pitää vangittuna enempää kuin kuusi kuukautta. Jos velallinen luopuu niskoittelusta aikaisemmin, asiasta on ilmoitettava tuomioistuimelle, jonka on jatkettava asian käsittelyä viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua siitä, kun velallinen on ilmoittanut luopuvansa niskoittelusta.

Poliisimiehen on ottaessaan vangittavaksi määrätyn velallisen kiinni ilmoitettava velalliselle, että asian käsittelyä jatketaan, mikäli niskoittelusta luovutaan. Tästä informointivelvollisuudesta on säädetty konkurssilain 4 luvun 11 §:n 4 momentissa. Konkurssilaissa ei ole muuta viittausta poliisin rooliin velallisen painostusvankeuden toteuttamisessa. Sen sijaan konkurssilain 14 luvun 5 §:n mukaan pesänhoitajalla on tehtävänsä suorittamiseksi oikeus saada poliisilta poliisilain 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettua virka-apua.

Edellä mainittuihin tilanteisiin liittyvissä kiinnioitoissa ei ole kysymys pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettusta tilanteesta, jossa otettaisiin kiinni oikeuden poissaolevana vangitsema rikoksesta epäilty. Painostusvankeus ei sellaisenaan liity rikosepäilyyn.

3.4 Johtopäätökset

Perustuslain (731/1999) 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen liittyvässä perusoikeuksien suojassa lähdetään siis siitä, että vapaudenmenetyksen on perustuttava lakiin sekä siitä, että vapaudenmenetyksestä päättää viime kädessä riippumaton tuomioistuin. Kun tuomioistuin prosessuaalisen lainsäädännön perusteella määrää noudosta tai muusta vapaudenmenetyksestä, perus- ja ihmisoikeuksien vaatimukset tältä osin täyttyvät.

Tarkasteltavana olevaan sääntelyyn liittyvät oikeudelliset ongelmat koskevatkin siten vain poliisin roolin sääntelyä tuomioistuimen antamien määräysten täytäntöönpanossa. Keskeinen kysymys on, tulisiko prosessilakeihin sisällyttää poliisilain 9 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetut ("*...jos niin erikseen säädetään...*") säännökset virka-avun antamisesta tuomioistuimille.

Kuten oikeuskirjallisuudessa on edellä todettu tavoin katsottu ja kuten myös oikeusministeriön lausunnossa on todettu, varsinkin tilanteissa, joissa kysymys ei ole etsintäkuulutetun henkilön kiinniotosta, poliisin toiminnan perusteita tulisi käsitykseni mukaan nyt tarkasteltavana olevan toiminnan osalta lainsäädännössä selkeyttää. Tukeutuminen poliisin roolin osalta "maan tapaan" ei ole mielestäni riittävä oikeudellinen peruste poliisin toimivaltuuksien käytölle ottaen huomioon keskeisiin perusoikeuksiin liittyvä asiayhteys.

Totean lisäksi, ettei etsintäkuulutuksen antamisen ja tallentamisen edellytyksistä nähdäkseni ole kattavia säännöksiä, kuten ei siis itse etsintäkuulutuksen määritelmästäkään. Tätä voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena siihen nähden, että vangittavaa tai säilöön otettavaa henkilöä koskeva "kuulutus" edellä todettu tavoin riittää poliisilain 2 luvun 3 §:n mukaisesti kiinnioton perusteeksi. Kun etsintäkuulutuksen tallentamiseen ei liity säännöksiin perustuvaa kontrollia esimerkiksi sen suhteen, perustuuko kiinniottoon johtava virka-apupyynnö sellaiseen lakiin, jonka perusteella tällaista virka-apua voidaan pyytää, eikä myöskään ilmeisesti sen luotettavaa ja dokumentoitavaa varmistamista, että pyyntö tulee lain mukaan toimivaltaiselta viranomaiselta, saattaa etsintäkuulutus johtaa perusteiltaan väärään kiinniottoon. Selvää sinänsä on, ettei etsintäkuulutuksen yhteydessä voida tarkemmin tutkia virka-apupyynnön perusteita. Kentällä toimivan poliisimiehen ei myöskään voida edellyttää kiinnioton yhteydessä suorittavan virka-apupyynnön perusteisiin liittyviä tarkistuksia. Säännöksiin perustuvan automaattisen tai lähes automaattisen kontrollijärjestelmän luominen etsintäkuulutuksen tallentamisen yhteyteen saattaisi kuitenkin vähentää virheiden todennäköisyyttä. Lisäksi saattaisi olla syytä määritellä ne viranomaiset, jotka ylipäättänsä voivat antaa poliisin järjestelmiin tallennettavia kuulutuksia.

4 TOIMENPITEET

Edellä kerrotuin perustein katson eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla aiheelliseksi esittää oikeusministeriön ja sisäministeriön harkittavaksi, olisiko asiassa syytä ryhtyä lainsäädäntötoimiin edellä selostetun poliisin roolin selventämiseksi joko poliisia koskevaan lainsäädäntöön tai kysymyksessä oleviin prosessilakeihin tehtävillä täsmennyksillä. Pyydän ministeriöitä ilmoittamaan minulle 31.12.2020 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on mahdollisesti antanut aihetta.